

A TIGIT/INSPEC* KELTETTE SZAKIRODALMI IGÉNYEK KIELÉGÍTÉSE AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁRBAN

Nagy Miklósné

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK) 1977-ben kezdte meg az INSPEC mágnesszalagon alapuló témafigyelő szolgáltatását. Ismeretes, hogy az INSPEC az angol *Villamosmérnökök Egyesületének (Institution of Electrical Engineers, IEE)* évente kb. 150 ezer információt tartalmazó adatbázisa, amelyből az OMKDK – a megrendelők érdeklődési körét egzaktan kifejező keresőprofilok segítségével – a fizika, az elektromosság és elektronika, valamint a számítógépek és ellenőrzés–szabályozás szakterületeiről szolgáltat információkat a megjelent szakirodalomról.

Ezek az információk *nemcsak bibliográfiai leírásokat tartalmaznak, hanem tömör (angol nyelvű) referátumokat is*, minthogy intézményünk – a megbízhatóbb, elmélyültebb informálás végett – az adatokban gazdagabb szalag, az *INSPEC I'* beszerzése és használata mellett döntött. A szalag a folyóiratcikkek mellett a tárgyba vágó konferencia-anyagokat, sőt – kisebb mennyiségben – a könyveket és a kutatási–fejlesztési jelentéseket is referálja.

Szakmai evidencia, hogy a mágnesszalagos adattárakra alapított szolgáltatások haszna és értelme csak akkor teljesedhet ki, ha bevezetésükkel párhuzamosan az általuk várhatóan felkeltett szakirodalmi igények kielégítését is annak rendje-módja szerint megszervezzük. A találat csak akkor igazi találat, ha az érintett dokumentum eredetiben is megszerezhető.

* Témára Irányuló Gépi Információterjesztés az INSPEC (International Information Services for the Physics and Engineering Communities = Nemzetközi Tájékoztató Szolgáltatás Fizikusoknak és Mérnököknek) adatbázis alapján

Felkészülés a szakirodalmi igények kielégítésére

Az Országos Műszaki Könyvtár (OMK) tulajdonképpen még a szalag beszerzésének előkészülete folyamán megvizsgálta: az általa feldolgozott dokumentumok *milyen arányban találhatók meg saját állományában, illetve más hazai könyvtárakéban*. Noha ez az 1975 decemberében végzett felmérés korántsem volt olyan atraktív, módszertanilag mintaszerű és minden szempontra kiterjedő, mint amilyent az Akadémiai Könyvtár produkált az *Institute for Scientific Information* gépi adatbázisainak megrendelését megelőzően [1], mégis megnyugtató bizonyosságokkal segítette elő a pozitív döntést.

Felmérésünk azt konstatálta, hogy az INSPEC által feldolgozott 2267 folyóirattól 1087 (47,9%) megtalálható az OMK állományában, s további 30 (1,3%) pedig megrendelés alatt áll. Ezen kívül az a tény is a szolgáltatás megindítása mellett érvelt, hogy a Könyvtár gyarapításának más tartományai és az INSPEC referáló gyakorlata között ugyancsak magas fokú volt mind a témaköri, mind a kiadványfajtákban megmutatkozó identitás.

Egy újabb felmérés, amelyet 1977 végén tartottunk, az *INSPEC által teljességgel referált folyóiratok hazai meglétének* felderítését tette a tárgyává. Eszerint a 331 teljességgel referált folyóirattól a Könyvtár állományában 222 (67%) volt meg; 70 további (21%) más hazai könyvtár állományában szerepelt. Tehát a szóban forgó szalag ún. „*magfolyóiratainak*” mindössze 12%-a hiányzott az ország könyvtáraiból.

A megközelítően teljes biztonság okából, a hazánkban nem található eredeti dokumentumok beszerzésének lehetővé tételére a Könyvtár megszerezte a *British Library Lending Division (BLLD)* kuponjai megvásárlásának és országos terjesztésének a jogát. E kuponok fő előnye, hogy fizetőeszközként való használatukkal *viszonylag rövid idő alatt szerezhető be a szükséges másolat vagy mikrofilmleap.* A BLLD ui. minden olyan dokumentumot, amelyet az INSPEC referál, elvben szolgáltat, szükség esetén más angol könyvtárak állományának igénybevételével is. Igaz, hogy ez igen drága megoldás, mert egy kupon jelenlegi ára kerekén 200 forint, s ezért mindössze 1–10 oldalnyi másolat szerezhető meg. Ennek ellenére a kuponvásárlás meglehetősen népszerű lett: 1979-ben már 1640 kupont szereztünk be, ebből azonban 1271-et 11 más hazai intézménynek mindjárt tovább is adtunk.

A Könyvtár az ismertetett előkészületekkel két teljes évet töltött el a TIGIT/INSPEC keltette szakirodalmi igények kielégítésének a szolgálatában. Eközben szép eredményeket ért el, és továbblépésre ösztönző és/vagy készítő tapasztalatokat szerzett.

Az igények kielégítése

Mielőtt bemutatnánk a TIGIT/INSPEC iránt mutató szakirodalmi igények alakulását és a kielégítésükben elért eredményeket, egy fontos körülményre kell felhívni a figyelmet. Nevezetesen: noha a szolgáltatás növekvő népszerűsége az OMK forgalmában is látványosan tükröződik, *nem mondhatjuk azt, hogy teljes képet adunk róla.* Részint azért nem, mivel nem mértük fel az INSPEC szakirodalom-használatra ingerlő hatását a helyi állományokban, részint pedig azért nem, mert azt se tudjuk, hogy saját hagyományos könyvtárközi kölcsönzési és másolatszolgáltatási forgalmunk növekedésében mennyire játszanak közre áttételesen – és az időben eltolódva – az INSPEC keltette igények [2].

Az INSPEC-hez bizonyíthatóan kapcsolódó szakirodalom-szolgáltatás fő jellemzői 1978 és 1979 folyamán az *1. táblázat* szerint alakultak.

1. táblázat

A szakirodalmi igények és a kielégítések számának alakulása

	1978	1979	1978 %-ában
A kérő intézmények száma	67	77	115
A kérések száma	690	1024	148,4
A kielégítések száma	605	939	155,2
A kielégítés %-aránya	87,6	91,7	.

A kérő–megrendelő intézmények számának mérsékelte – 15%-os – növekedését 1979-ben a *kérések számának rohamos – 48,4%-os – növekedése kísérte,* ami a szolgáltatás tökéletesedésére, szubjektív elfogadásának fokozódására, valamint a K+F-tevékenység intenzívebbé válására egyaránt utalhat. Csak örülhetünk neki, hogy a *kielégítések százalékaránya* is kedvezőbbé vált, pedig 27 kérés (az összes 2,6%-a) 1980-ra áthúzódo kielégítését a nem teljesített kérések között számoltuk el. Az érdeklődés növekedése a *másolatszolgáltatás* volumenében még határozottabban mutatkozik meg: míg 1978-ban az INSPEC-igényekre kb. 3600 oldalnyi másolatot szolgáltatunk, addig 1979-ben megközelítően 10 ezret – és még 65 mikrofilmleapot is. Ez hozzávetőlegesen 180%-os növekedés.

A kérések kiadványfajták szerinti megoszlását a *2. táblázat* tárja elénk.

A két meghatározó kiadványfajta iránti igényt és kielégítésének különféle mutatóit egyenként is érdemes szemügyre vennünk. A *folyóiratcikkek és konferencia-anyagok,* illetve a róluk szolgáltatott másolatok forgalmát a *3. táblázat* tartalmazza.

Az OMK *folyóiratállománya* lényegesen magasabb arányban részesedik a kérések kielégítésében (79%, illetve 83%) mint az INSPEC által referált folyóiratok listáiban (49,1%, illetve 67%). Ez a körülmény állománygyarapítási politikánk körültekintő, értékre koncentráció voltát dicséri. Azt viszont, hogy az egyéb hazai könyvtárakból való kielégítések aránya (13,3, illetve 9,6%) *elmarad a „magfolyóiratok” mezőnyében való részesedésük (21%) arányától,* nincs jogunk negatívan értelmezni, mivel – mint már utaltunk rá – a helyi könyvtárak INSPEC keltette igénybevételéről nem rendelkezünk adatokkal.

A *konferencia-anyagok* esetében – a kérések és a kielégítések számának közeledése ellenére – a *siker-mutató alacsonyabb értékű és csökkenő tendenciájú,* mind általában, mind az OMK állományának teljesítő-képességét illetően. Természetesen: ez nem több, mint a figyelem felhívása a konferencia-anyagok beszerzésében való következetesség, makacsság és erőszakosság további fenntartásának a szükségességére.

A *könyvek (könyvrészletek) és a kutatási jelentések* iránti igény annyira elenyésző, hogy kielégítéséből nem adódik semmiféle általánosítási lehetőség. Nyilvánvaló: Könyvtárunk állománya ebben a vonatkozásban egyáltalán nem volt próbára téve.

Az igények kielégítésének nehézségei

Az igények kielégítésének *gyorsaságát* – a szolgáltatás eredményességének e másik meghatározó mutatóját – az elmúlt két év bizonylatait felhasználva egyelőre nem elemeztük. Noha e szolgáltatásunk ügyintézését is

A szakirodalmi igények kiadványfajta szerinti megoszlása

Tárgy- év	Az összes kérek száma	E b b ő l							
		a folyóiratcikkek		a konferenciaanyagok		a könyvek		a kutatási jelentések	
		száma	%-arány	száma	%-aránya	száma	%-aránya	száma	%-aránya
1978	690	473	68,5	201	29,2	9	1,3	7	1,0
1979	1024	706	68,9	298	29,1	13	1,3	7	0,7

3. táblázat

A folyóiratcikkek és konferencia-anyagok iránti igények kielégítése

Tárgy- év	Összesen kért folyóirat- cikk ill. konferencia- anyag	E b b ő l k i e l é g í t v e									
		A kielégített kérek		az OMK állományból		a BLLD útján		könyvtárközi kölcsönzéssel			
		száma	%-aránya	db	%	db	%	db	%	db	%
<i>Folyóirat- cikkek</i>											
1978	473	427	90,3	337	79,0	33	7,7	57	13,3	—	—
1979	706	684	96,9	567	83,0	46	6,7	66	9,6	5	0,7
<i>Konferencia- anyagok</i>											
1978	201	169	84,1	129	76,4	12	7,1	12	7,1	16	9,4
1979	298	236	79,2	186	78,9	22	9,3	1	0,4	27	11,4

ugyanaz az elszántság és gyorsaságra törekvés határozza meg, mint a könyvtárközi kölcsönzését, sőt, másoltatási lehetőségeinkre is ugyanazok a paraméterek jellemzőek, nem mondhatjuk el mégsem, hogy a kért primer dokumentum az esetek 89–90%-ában egy munkahét leforgásán belül postára kerül [3]. Ennek több oka van, ezeket számszerű adatok nélkül is érdemes felsorolni.

A folyóiratcikkek iránti igény kielégítése okozza viszonylag a legkevesebb problémát. A lelőhelyek megállapításához rendelkezésünkre áll a *Kurrens külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban* c. kiadvány 1976–1977. tárgyévre vonatkozó kötete, amely, ha a tárgyéveket illetően késésben van is, hozzávetőleges biztonsággal használható, hiszen a folyóirat-előfizetések a legtöbb esetben folyamatosak. Ezenkívül több, számunkra fontos intézmény, egyetemi könyvtár ugyancsak rendelkezik saját folyóiratjegyzékkel [4]. És persze: az OMKDK folyóiratbázisának gazdagsága sem utolsó szempont.

A kiszolgálás az OMK nagy állománybősége ellenére sem zavartalan, mivel az *INSPEC mágnesszalag teljesen friss anyagot referál*. Sokszor még be sem érkezett a folyóirat, s egy-egy cikkére máris igényt jelentenek be. Ráadásul az intézményünkbe beérkező folyóiratok jelentős hányada beérkezését követően helyi referálásra kerül: az egyes számok gyakran csak néhány hét,

esetenként pedig néhány hónap elteltével kaphatók meg más célú felhasználásra. Máskor a köttetés és az ábrák fotóztatása késlelteti a használóhoz való eljuttatást.

A *külföldről való beszerzés* gyorsasága elfogadható, bár vannak kirívó esetek, amikor a kérést csak sok hónapos késéssel, többszöri rendelésre teljesítik.

A *konferencia-anyagokra* vonatkozó kérések kielégítése sokkal körülményesebb. E dokumentumok lelőhelyének megállapításához – saját katalógusainkon kívül – egyetlen műszer, az *Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusa* áll csak a rendelkezésünkre. Ám ha a konferencia-anyag túlságosan friss, nincs semmi, ami nyomra vezessen. E vonatkozásban a kisebb intézeti és vállalati szakkönyvtárak bejelentési fegyelme sem gáncstalan.

Az egyébként megbízhatóan szolgáltató BLLD ugyancsak e ponton a leggyengébb: igen gyakori eset, hogy elutasítja a konferencia-anyagok iránti kéréseinket.

Az Országos Széchényi Könyvtár nemzetközi cseréje és a saját nemzetközi cserénk útján való pótlólagos beszerzés, ha sikerrel jár is, rendkívül lassú. A külföldi könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos tapasztalataink arról győznek meg bennünket, hogy az *INSPEC diktálta gyorsasággal a konferencia-anyagok felderítése, beszerzése és feldolgozása tekintetében a külföldi könyvtárak sem tudnak lépést tartani*.

A felderítés további nehézsége – bár ezek az adatok minden esetben szerepelnek a referátumon –, hogy a rendelkezések nem mindig tüntetik fel a konferencia helyét és idejét. Ez bibliográfiai kultúránkra és a felhasználók informálódási kultúrájára vet rossz fényt.

Ha a *kutatási jelentések* iránt nagyobb lenne az igény, már minimális tapasztalatok alapján is leszögezhetjük, a jelzetek hiányos feltüntetése, a mikrofilmlelapok esetenként rossz minősége és másoltatásra való alkalmatlansága miatt keletkeznének szűk keresztmetszetek a szolgáltatásban.

Az INSPEC mágnesszalag gyakran egész művet, egy-egy egész konferenciát, teljes könyvet, összefoglaló riportot referál. A nemzetközi jog értelmében viszont csak cikkeket, egyes fejezeteket szolgáltatunk másolatban. Így nem marad más megoldás, mint teljes mű esetén a tartalomjegyzék szolgáltatása. Ebből a megrendelő azután ki tudja választani a lemásolandó részleteket. A tartalomjegyzéket csak akkor tudjuk szolgáltatni, ha a kért mű megvan az OMK állományában vagy valamely más hazai könyvtárból kölcsönözhető át. Külföldről tartalomjegyzéket beszerezni nem tudunk.

Következtetések

Magunk sem hittük volna, hogy egyetlen mágnesszalagos szolgáltatás egyetlen szempontjának vizsgálata mennyi következtetés levonását teszi lehetővé.

1. Módszertani tanulság: *tanácsosabb lett volna a vizsgálat körét szélesebben megvonni* még akkor is, ha csak – mint írtuk – egyetlen szempont felderítésére vállalkoztunk. Esetünkben pl. az OMK-ban kialakult teljesítési idők tüzetes elemzése és a TIGIT-igények más könyvtárakban (legalább néhány fontos könyvtárban) való lecsapódásának feltárása mindenképpen belefért volna vállalkozásunkba. A vizsgálat szűkös időhatárait a szolgáltatás új volta menti.

2. Vizsgálatunk ennek ellenére felhívja a figyelmet saját intézményünk és más intézmények beszerzési, belső átfutási és *feldolgozási munkafolyamatai gyorsításának a szükségességére*, végkicsengésben a korszerű számítógépes technikára való fokozatos áttérés elkerülhetlenségére. És természetesen: az expedálás, a postai szállítás meggyorsításának szükségességére is.

3. Több megállapításunk *a könyvtárközi együttműködés intenzívebbé tétele* után kiált: így további

erőfeszítéseket kellene tenni a primer forrásbázisok munkamegosztásos erősítésére, a központi katalógusokba való bejelentési fegyelem növelésére és meggyorsítására, a szolgáltatási készség fokozására. Mindez az újabb és újabb mágnesszalagos szolgáltatások színre lépésének perspektívájában ölt különös jelentőséget: ezek eredményes szakirodalmi kiszolgálását a jelenlegi drágulási és takarékosági tendenciák mellett csak igen pontosan kimunkált és nagyon fegyelmezetten betartott kooperációk esetén lehet elérni.

4. *A szolgáltatások igénystruktúrája nem mondható éppen korszerűnek*, s ezért pl. célszerű lenne gondoskodni a másutt sokkal népszerűbb kiadványfajták és információhordozók használatának propagálásáról. (Konkrétan itt a kutatási jelentések, a riportok fokozottabb használatára gondolunk.) Ez szorosan összefügg a bibliográfiai-tájékoztatói kultúra növelésének szükségességével, a felhasználók jobb felkészítésével, hisz a szolgáltatásokat lépten-nyomon lassítja az ő inputjaik alacsony színvonala.

Hivatkozások és jegyzetek

- [1] BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: Az Institute for Scientific Information gépi adatbázisainak alapját képező folyóiratok hozzáférhetősége Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató 26. köt. 5. sz. 1979. p. 220–237.
- [2] Hogy ilyen igények létezhetnek, azt az valószínűsíti, hogy 1978 és 1979 folyamán az OMK könyvtárközi kölcsönzési forgalma jelentősen „növekedett” (1977: 7614, 1978: 9212, 1979: 9809). A növekedés az 1977. évi forgalomhoz képest 29%-ot tesz ki. Vö. BARABÁS B. Erika – HANGYÁL Zs. Anna: Előbbre lépett-e a könyvtárközi kölcsönzés? Felmérés az OMKDK-ban. = Könyvtári Figyelő, 25. köt. 6. sz. 1979. p. 560–568.
- [3] Vö. a [2]-ben hivatkozott tanulmánnyal.
- [4] Folyóiratállományukat jegyzékben feltáró könyvtárak még: Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, Közlekedés és Távközlési Műszaki Főiskola Könyvtára, MTA Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtára, KSH Nemzetközi Számítástechnikai Oktató és Tájékoztató Központ Könyvtára, MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézet Könyvtára, Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet Műszaki Könyvtára, Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Információs Központja.

NAGY Miklósné: A TIGIT/INSPEC keltette szakirodalmi igények kielégítése az Országos Műszaki Könyvtárban

A cikk összegzi az Országos Műszaki Könyvtárnak az INSPEC 1 mágnesszalagos szolgáltatás keltette szakirodalmi igények kielégítése során szerzett kétéves tapasztalatait. Az INSPEC 1 által részlegesen referált folyóiratok 49,1%-a, a teljesen referált folyóiratoknak pedig 67%-a van meg az állományban; az utóbbiak további 21%-a található meg az ország más könyvtáraiban. 1978-ban a felhasználók 690, 1979-ben pedig 1024 INSPEC által referált műből kértek a Könyvtártól másolatot. A kielégítés aránya 87,6, illetve 91,7%-os volt. A kielégítés további forrásai: a BLLD (6-7%), valamint a belföldi és külföldi könyvtárközi kölcsönzés.

* * *

Mrs. NAGY, S.: Satisfying scientific and technical literature needs based on the INSPEC SDI service in the Hungarian Central Technical Library

The author summarizes the experiences gained during a two-year period with primary document acquisition as a background service for SDI users of the INSPEC 1 database. The Library possesses 49,1 per cent of the journals processed partially by INSPEC 1 and 67 per cent of those abstracted completely. An additional 21 per cent of the latter stock can be found in other libraries in Hungary. Copies of documents covered by INSPEC were requested by 690 and 1024 users in 1978 and 1979, respectively, the proportion of satisfied requests was 87,6 and 91,7 per cent, resp. Other sources for document acquisition were internal and external interlibrary loan services, in addition to the BLLD (6-7 per cent share).

* * *

НАДЬ, Ж.: Удовлетворение информационных запросов, возникающих в процессе ИРИ на основе баз данных INSPEC в Венгерской центральной технической библиотеке

Статья знакомит с двухлетним опытом Венгерской центральной технической библиотеки по удовлетворению информационных запросов возникающих в процессе использования базы данных на магнитных лентах INSPEC 1. Информационный массив библиотеки содержит 49,1% журналов, частично и 67% журналов, полностью реферируемых INSPEC 1; 21% последних содержится в других библиотеках страны. В 1978 году потребители затребовали от библиотеки 690, в 1979 году — 1024 копии первичных документов, обработанных INSPEC. В первом случае были удовлетворены 87,6% запросов, во втором — 91,7%. Другим источником удовлетворения запросов по выдаче копий первичных документов был отдел абонемента Британской библиотеки BLLD [6-7%], а так же межбиблиотечный абонемент внутри и вне страны.

* * *

Frau NAGY, S.: Die Befriedigung des durch die selektive Informationsdienstleistung INSPEC geweckten Fachliteraturbedarfes durch die Ungarische Technisch-Wissenschaftliche Zentralbibliothek

Es werden die Erfahrungen zusammengefasst, die von der Ungarischen Technisch-Wissenschaftlichen Zentralbibliothek im Laufe der Befriedigung des durch den Magnetband Informationsdienst INSPEC 1 erweckten Fachliteraturbedarfes gesammelt wurden. Im Bestand der Bibliothek sind von den durch INSPEC 1 teilweise referierten Zeitschriften 49,1%, von den komplett referierten Zeitschriften 67% enthalten. Von den letzteren sind weitere 21% in anderen ungarischen Bibliotheken auffindbar. Die Bibliothek lieferte im Jahr 1978 aus 690, im Jahr 1979 aus 1024 von INSPEC referierten Werken Kopien an die Benutzer dieser Informationsdienstleistung aus. Die Nachfrage konnte zu 87,6 bzw. 91,7% befriedigt werden. Weitere Quellen ihrer Befriedigung sind der BLLD (6-7%) und der in- und ausländische Leihverkehr der Bibliotheken.

